

ÇEKOSLOVAKYA'DA TÜRK LÜK

Vildan K. Gündođdu *

Josef Blaşkoviç, *Çekoslovakya'da Türk Lük*, (Der. Dr. Yusuf Gedikli), Dođu Kütüphanesi, İstanbul 2008, 247 s., ISBN 978-9944-397-20-9.

Josef Blaşkoviç (1910-1990), ünlü Çekoslovak Türkolođu, genç yaşlarından itibaren Türkolojiye ilgi duymuş, Armin Vambery, İgnas Kunos gibi Macar Türkologlarının yayınlarını takip etmiş, üniversite yıllarında Prof. J. Nemeth'in yanında çalışmıştır. İleriki yıllarda Blaşkoviç, çağdaş Türk edebiyatı, Türk tarihi ve Türk diliyle ilgili çalışmalar yapmıştır. Blaşkoviç, Çekoslovak topraklarında Kumanların ve eski Türklerin izlerini sürmüş, kendini de bir Kuman Türk'ü olarak kabul etmiş ve çalışmalarında bazen *Yusuf Blaşkoviç Kumanođlu* imzasını kullanmıştır.

Blaşkoviç'in Türkçe, Çekçe, Slovakça, Almanca, İngilizce olmak üzere pek çok makalesi yayımlanmıştır.

Yusuf Gedikli'nin derlemiş olduğu bu kitapta ise Türkolođun 11 Türkçe ve 1

Almanca-Türkçe makalesi yer almaktadır.

Blaşkoviç'in 1957'de VIII. Türk dil kurultayında okuduğu ve 1990'da TDK tarafından yayımlanan bildirisi "*Çekoslovak Türkolojisinin Şimdiki Durumu ve İlerideki Vazifeleri*" adlı bildiridir. Bu bildiride, Çekoslovak Türkolojisinin neden Almanya ve Macaristan Türkolojileri gibi büyük bir geçmişinin olmadığı üzerinde durulur. Ayrıca zor dönemler geçiren Çekoslovak Türkolojisinin en önemli ilmi etütlerini yazan Türkologlar ve çalışmaları hakkında bilgiler verilir. Bu bilim adamları arasında Prof. Rudolf Dvorak, Prof. Jan Rypka, Prof. Felix Tauer bulunmaktadır. Bildiride ayrıca Çekoslovak Türkolojisini daha da ileriye götürmek için yapılması gerekenler maddeler halinde sunulmuş, öneriler getirilmiştir.

Blaşkoviç'in kitapta yer alan bir başka makalesi, yine aynı kurultayda sunduğu bir bildiridir. "*Çek Dilinde Türkçe Kelimeler*" adlı bu çalışmada ünlü Türkolog Çekçe ve Slav dillerindeki Türkçe alıntılar üzerinde durmaktadır. Bu konuda 20. yüzyılda yapılmış olan çalışmaların yüzeysel bilgiler ihtiva ettiğinden, Çek dilinde kullanılan Türkçe kelimelerin, özellikle önemli bir kullanım alanına sahip Türkçe kültür kelimeleri üzerinde açıkça durulmadığından bahsetmiştir. Blaşkoviç, Türkçe kelimelerin Çekçeye iki devrede geçtiğini belirtir. Birinci devre, Çek kavminin teşekkülünden önce eski Slav diline geçen Türkçe kelimelerden; ikinci devre ise 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılda türlü Avrupa dilleri kanalıyla alınmış olan Türkçe kelimelerden oluşur.

Bildirinin II. bölümünde XVI. yüzyıla kadar Çekçeye giren kelimeler 1. Askerlikle ilgili kelimeler 2. Rütbe ve ünvanlar 3. Kavim adları 4. Bitki ve hayvan adları 5. Türlü kültür kelimeleri başlıkları altında verilmiş ve değerlendirilmiştir. III. bölümde Çekçede kullanılan Osmanlı Türkçesinden alınma kelimeler 1. Savaş-

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İZMİR.

la ilgili kavramların adları 2. Rütbe ve ünvanlar 3. Yönetim kavramları 4. Dini ve gündelik hayatla ilgili kelimeler 5. Giyecek adları 6. Yiyecek ve içecek adları 7. Tütün içmekle ilgili kavramlar 8. Ev ve ev eşyası ile ilgili kelimeler 9. Bitki ve hayvan adları 10. Türlü kültür kelimeleri 11. Birkaç kelime ve deyim başlıkları altında değerlendirilmiştir. IV. bölüm 20. yüzyıldaki Türkçe alıntılarla ilgilidir. Bu bölüm de kendi içinde 1. Güney İslavlarından alınan kelimeler 2. Çevirmelerle giren kelimeler 3. Bilim terimleri başlıkları altında incelenmiştir. 4. bölümde ise birkaç soyadı, yer ve köy adı üzerinde durulmuştur.

Diğer makale "*Çekoslovakya Topraklarında Eski Türklerin İzleri*" başlıklı makaledir. Bu makalede Blaškovič, Çek ve Slovak boylarının Çekoslovakya topraklarına yerleşmelerinden itibaren (V-VI. yy) XVII. asra kadar çeşitli Türk kavimleriyle temasta bulduklarını belirtir. Hunlar, Avarlar (özellikle Avarlar, Çek ve Slovakların tarihinde büyük etkiye sahiptirler), Peçenek, Kumanlar gibi gruplarla etkileşimin bazı kalıntıları (yer, şahıs adları gibi) üzerinde durmaktadır.

Blaškovič, "*Slovakya'da Eski Türkçe Yer Adları*" adlı çalışmasında ise yine Slovakların V. yüzyıldan itibaren ilişki içinde oldukları Türk boyları ve bu ortak yaşam sonucu Slovakya topraklarındaki Türk asıllı birkaç yer adını değerlendirmiştir.

Bir diğer makale, "*Çek Folklorunda Türkler*" başlıklı çalışmadır. Burada eski Türk komşuluğuyla ve Çek folklorunda Türklerle ilgili dikkati çeken özellikleri belirtmiş, bunları türkü, balad örnekleri vererek somutlaştırmıştır. Ayrıca akıncıların köylere saldırılarını ve halkın bunlarla çarpışmalarını anlatan hikâyelerden birkaç örnek sunar. Blaškovič'in bir başka folklor çalışması "*Dobruca Tatarlarının Halk Türküleri*" adlı makalesidir. Burada, zengin folklorik ürünlere sahip Dobruca

Tatarlarının beş halk türküsü sözlü ve notalı olarak sunulmuştur.

Kitapta yer alan ve dille ilgili bir makalesi ise "*R Sesinin Söylenişi*" üzerine yapmış olduğu çalışmayı kapsar. Blaškovič, burada önemli bir ayrıntı üzerinde durmuştur. Türkçe, kelime başı ve ortasında söylenen r sesi ile kelime sonunda telaffuz edilen r sesinin ayırt edilmesi gerektiğini belirtir. Türkçe kelime sonundaki bu sesin Çekçe ř sesi ile benzer olduğu ve kimi görüşlere göre r ile ř veya r ile j sesleri arasında işitilen Çekçedeki bu sesin nasıl meydana geldiği ve özellikleri hakkında bilgi verir.

Kitapa ayrıca Blaškovič'in 1961'de düzenlenen VI. Türk Tarih Kongresine gönderdiği "*XVII. Asırda Beylerbeyi Hassaları ve Tebaanın Hayatı*" başlıklı bildiri özeti alınmıştır.

Blaškovič, Türk tarihiyle ilgili çalışmalarını daha çok Macaristan'da Osmanlı hâkimiyetiyle ilgili belgelere dayandırmıştır. Bunlardan biri de "*Köprülü Mehmed Paşanın Macarca Bir Ahdnâmesi*" adlı makalesidir. XVI-XVII. yüzyıllarda Macaristan üç parçaya bölünmüş, batı ve kuzey bölgeleri Nemçe (Habsburg), güney ve orta bölgeleri Osmanlı imparatorluğunun hâkimiyeti altına girmiştir. İki imparatorluk arasındaki çatışmalar reayanın hayatını zorlaştırmış ve onları göçe zorlamıştır. Ancak Habsburg imparatorluğuna ait bölgelerdeki reayanın serbest göç etmesi yasaklanmış, kanuna bağlanmıştır. Osmanlı devletindeki vergi ve hizmetler sistemi daha adil olduğundan buradaki reaya emniyet içinde yaşamaktaydı. Kaçmış halkı da serbestçe kabul eden hass varoşları bu reayanın varoşlarında bırakılması için yüksek makamlardan ahdnâme akdini istemişlerdir. Bu makamlar ise başka yerden gelen reayanın yerleşmesine kolayca izin vermişlerdir. Bu makalede ise Mişkofça ahalisinin talebi üzerine kendi rızalarıyla gelen reayanın yerleşmesini öngören ve Eğri

beylerbeyi Vezir Mehmet Paşa tarafından Mişkofçalılara Macarca olarak yazdırılan ahdnâme sunulmuştur.

Bir başka Osmanlı belgesine dayanan makale ise "Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşanın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları (1664-1665)" adını taşımaktadır. Osmanlı imparatorluğu, hâkimi oldukları ve merkezini Ersekujvar olarak belirledikleri eyaletlerin tüm ahali ve varlıklarını ayrıntılı olarak deftere geçirmişlerdir. Bu kayıtlar, cizye defteri, evkaf defteri, hazineye ait vergi defterleri ve mufassallardan oluşmaktaydı. Blaşkoviç bu çalışmasında, Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşanın oluşturduğu "Defter-i evkaf der-eyâlet-i Uyvar" adlı defterini incelemiştir. Bu zincirin bir başka halkasını Blaşkoviç "Osmanlılar Hâkimiyeti Devrinde Slova-ya'daki Vergi Sistemi Hakkında" adlı makalesinde ele almıştır. 143 yıl Slova-ya'da hâkimiyet kurmuş Osmanlı yönetiminin başarısında ve yerli halkı kendine bağlamasında sadece askeri üstünlüğün etkili olduğunun düşünülmemeyeceğini vurgulayan Blaşkoviç, bu başarıda Türklerin vergi sisteminin ve siyasi davranışlarının büyük rolü olduğunu belirtir. Bunların iyi bir şekilde ve objektif olarak araştırılması için Osmanlılar devrinden kalma ve Çekoslovakya arşivlerinde korunan Türkçe tarihi belgelerin incelenmesi ve yayınlanması önemlidir. Dolayısıyla burada, arşiv belgelerinden faydalanarak değerlendirme yapılmış ayrıca birkaç vesika metin ve fotoğraf olarak çalışmaya eklenmiştir.

Bu derlemenin son yazısını Blaşkoviç'in Almanca-Türkçe kaleme aldığı makalesi oluşturmaktadır. "Zwei Türkische Lieder Über Die Eroberung Von Nové Zamky Aus Dem Jahre 1663" (1663 senesinde Uyvar'ın fethi üzerine yakılan iki türkü).

Yusuf Gedikli kitabın sonuna 20 sayfalık bir genel dizin eklemiştir. Burada, kitapta geçen şahıs ve yer adları ayrıca

Çekçeye ve diğer dillere geçen Türkçe kelimeler ve Bulgar, Avar, Peçenek, Kuman Türkçesine ait kelime ve kavramlar verilmiştir.

Ünlü Türkolog Blaşkoviç'in bu değerli çalışmalarını bize sunan Yusuf Gedikli'ye teşekkür ediyoruz.